

blevet valgt til at tale over de nævnte høje herrer. Men iøvrigt er biskopperne ikke så enerådende som forfattere til ligprædikenerne, som Troels-Lund har gjort dem til; både Niels Hvid og Hans Jørgensen var sognepræster, og dem er der stadig en del af blandt de næste to hundrede års prædikanter over »høje lig«.

Trykte ligprædikener forekommer jo den dag i dag en sjælden gang herhjemme, men en virkelig rolle spillede de kun fra 1570 til midten af det attende århundrede. Blandt de sidste prædikener af den i næsten to hundrede år herskende type – hvordan denne var, kommer vi til om et øjeblik – kan nævnes talerne over Jørgen Karstens Bloch og over Johan Brock fra henholdsvis 1773 og 1786.

De første trykte ligprædikener, her og i det følgende skarpt sondret fra sørgeprædikener, der ikke er holdt ved båret, var, som vi har set, over adelige, og hovedparten af de næste to hundrede års danske ligprædikener gælder fortsat denne stand og de kongelige, men snart suppleret med prædikener over gejstlige, borgerlige stormænd med deres koner og børn, samt efterhånden enkelte jævne folk, særlig sådanne med fine forbindelser. Som eksempel på ligprædikener af sidstnævnte kategori kan nævnes Lassenius' over den 13-årige Sophie Charlotte Weigbers, datter af en kammertjener hos Christian V; og for at vise, hvor langt man gik ned i aldersklasserne, kan blandt flere store trykte prædikener over børn nævnes Jens Gødesens over Christine Skeel, der 1611 døde 1¹/₂ år og 3 uger gammel. Selv i dette tilfælde har vi at gøre med et fromt levned, andre til eksempel og efterfølgelse: Allerede halvanden måned før sin død var hun »tilvandt at legge sine Hender sammen oc neffne Jesus: Saa gjorde hun det oc offte aff sig selff, besynderlig naar hun kom til Bords, saa det vaar (om Gud haffde sparet hende liffuet) it got haab til Guds fryct oc tuct«.

Ligprædikenen er vel sjældent trykt nøjagtigt, som den blev holdt, men i det store og hele er der sikkert god overensstem-

melse. De senere ligprædikeners kæmpeformat til trods har der været rigelig tid til udarbejdelsen af den mundtlige prædiken, idet der, bl. a. fordi slægten skulle samles, ofte var måneder, ja op til år mellem dødsfaldet og begravelsen eller bisættelsen. Hvor man fulgte øvrighedens indskærpelse af, at denne lange ventetid var forbudt, måtte der, hvor sjælesørgeren ikke på forhånd havde affattet størstedelen af sin tale i lighed med, at bladenes vigtigste nekrologer nu ligger parat inden det pågældende dødsfald, naturligvis ofte blive større forskel mellem den hastigt forberedte mundtlige prædiken og den udførligere udarbejdede skriftlige, således som det fremgår af fx. Berte Skeels ligprædiken, holdt 1720 seks dage efter dødsfaldet; sognepræsten Iver Brink siger her i bogens tilskrift: »saa overleveres hermed ydmygst og ærbødigst, baade hvad talt og skrevet er; Det første efter en Times Tiids korte og knappe Leilighed, men det andet noget udførligere og vidtløftigere udarbejdet, saa vel til dend Salige Sjæls sandfærdige Vidnisbyrd og Ære-Minde, som til de Efterlevendes Erindring og Opbyggelse«.

Ligeledes kunne gejstlighedens propagandaformål med den trykte ligprædiken gøre det ønskeligt, at den fremkom i en lettere forståelig sproglig form end den talte. Således siger Hans Lauritzsen i tilskriften til sin ligprædiken over Anders Bing (Kbh. 1593), at prædikenen er på ny gennemset og i nogen grad forbedret, bl. a. er de latinske sentenser undgået, idet mange har beklaget sig over ikke at kunne forstå de trykte ligprædikener, da de »paa samme Blad neppelig haffue fundit den tredie part at være Danske«, så de har glemt meningen »før end de iblant Latinen haffue en anden Dansk Sententz fundit oc opledt«.

De første trykte ligprædikener i Danmark var i lille oktavformat og af tykkelse ikke på mere end syv til elleve ark, altså cirka halvandet hundrede sider. I begyndelsen af det syttende århundrede vinder et beskedent kvartformat frem, samtidig med at

sidetallet fordobles eller mere. Kvartformatet varer ligprædikenernes tid ud, men fra 1670erne, efter tysk forbillede fra 1660erne, suppleret med et folioformat, der, hvad tykkelsen angår, kulminerer i Christen Worms prædiken over Otto Krabbe, en bog på i alt 636 sider.

Indbindingen spænder fra den groveste hæftning, hvor blot to huller er stukket gennem samtlige arks indermargen, en snor sat i og bundet, og til det omhyggeligste arbejde. De hæftede eksemplarer har et sort eller gråt papir- eller papomslag, mens de indbundne er i sort skind eller silkefløjl, en sjælden gang sort klæde. Skindbindene har ofte midt på for- og bagside et dødningshoved eller en stående oval laurbærkrans præget i sølv, ligesom snittet oftest er forsølvet.

Titelbladet er den første snes år som i tidens øvrige bøger ofte trykt til dels med rødt. Stedangivelsen, der ligesom trykkerens navn allerede fra begyndelsen kan findes på titelbladet, men først hen mod århundredskiftet for alvor flyttes fra den tidligere plads på sidste side, viser, at hovedparten af ligprædikener over danske naturligvis er trykt i Danmark, de fleste i København, nogle få i Århus, Sorø eller Odense. Godt et halvt hundrede stykker er trykt i udlandet, særlig Tyskland, og endelig er en del trykt i Hertugdømmerne og nogle få i Norge og Sydsverige.

Op mod halvdelen af ligprædikenerne er illustrerede. En enkelt ligprædiken fra 1571, Anders Sørensen Vedels over Johan Friis, er bag på titelbladet prydet med et portræt i træsnit. Det er et fortrinligt arbejde, skåret af bogens trykker, den kendte Lorentz Benedicht. Men dette portræt er et isoleret fænomen. Ellers består illustreringen af de danske ligprædikener det første halvt hundrede år hovedsagelig i den afdødes fædrene og mødrene våbenskjolde eller den afdødes og den efterlevende ægtefælles fædrene våbner gengivet i træsnit på bagsiden af titelbladet og på den følgende side, eller begge bag på titelbladet. Denne udsmykning med to våbner i træsnit begynder i det egentlige Dan-

mark at gå af mode i 1630erne, men holder sig i Norge, hvor træsnittet dog forlades til fordel for kobberstikket; våbnerne er da, idet de jo ikke kan trykkes sammen med teksten, som regel aftrukket på et særligt dobbeltblad anbragt forrest i bogen.

I selve Danmark udbredtes fra 1630erne, samtidig med at en del af de ellers billedmæssigt uudsmykkede ligprædikener får titelkobber, en ny illustrationstype til ligprædikenerne. Den består i et kobberstik med toogtredive anevåbner, der omrammer et allegorisk billede i eet eller to felter. Papirformatet er tværfolio, og stikket anbringes, så det udgør 4°-bogens første opslag.

Hen imod århundredets midte afløses midterfeltets, eller, hvis dette er todelt, det venstre midterfelts allegori eller bibelske scene ofte af et portræt forestillende den afdøde. En overgangsform dannes af nogle få blade, hvor den afdøde eller dennes pårørende er figurer i den allegoriske scene.

Omkring 1650 begynder portrættet at blive det væsentlige, og anevåbnerne, der næsten altid er bibeholdt, når talen er om adelige, optages som led i billedets staffage. Tværformatet forlades, og papirstørrelsen øges, således at stikket næsten altid må foldes flere gange for at kunne være i bogen, hvor det sættes foran titelbladet. Denne hovedtype bevares det sidste hundrede år, hvori de trykte ligprædikener flourer.

Som allerede formatforskellen lader ane, er noget samarbejde af æstetisk eller håndværksmæssig art mellem stikker og bogtrykker, der kunne bringe grafik og typografi i samklang, ikke til at spore. Dette gør det lidt mindre barbarisk, at man allerede fra gammel tid ofte har udtaget stikkene, således at en del af disse kun findes i løsreven tilstand og deres proveniens derfor i længere tid har været ukendt. Men herom senere. Portrættet forestiller, som det kunne ventes, oftest den afdøde; til undtagelserne hører Anna Ziemers ligprædiken fra 1676, der er prydet med enkemandens, boghandler Christian Cassubes portræt (nærmest svarende til nr. 2055 i Westergaards portrætfortegnelse (i

det følgende kaldet W.)), og Otte Thotts ligprædiken fra 1656, hvor den afdøde nok er med på Haelweghs herlige stik (W. 12046), men de efterlevende så afgjort dominerer billedet.

Stikkene er undertiden dateret efter bogens trykkeår, undertiden før den portrætteredes død, eller endelig med angivelse af en levealder, den pågældende ikke opnåede. Ligesom det sidste forhold kan også de to første skyldes en lapsus. Den hyppigste grund til dateringen efter bogens trykkeår fremgår af Wuchters' proces med Haelwegh (se Sthyr's afhandling om denne i Kunstmuseets Aarsskrift XXV, 1938, s. 14 f),¹ der viser, at de færdigtrykte ligprædikener af og til ikke kunne afleveres, fordi kobberstikkene ikke var blevet færdige. Når stikkene er dateret før dødsfaldet, kan det, bortset fra fejltagelser, enten skyldes, at stikket har været beregnet til andet formål, eller at den pågældende i levende live har villet sikre sig et ordentligt portræt til sin ligprædiken, ligesom anetavle og levnedbeskrivelse til samme ofte lå forberedt.

Antallet af de forskellige slags illustrationer er: nogle hundrede af våbentypen, en snes stykker af tværformattypen og godt hundrede portrætstik.

ligprædikener
alle H med
H med
med

Typografisk byder ligprædikenerne ikke på noget specielt. Brødskriften er lige fra begyndelsen fraktur, således som indført herhjemme i 1563 af Lorentz Benedicht. Den første snes år er der som regel en kraftig ramme om både titel og tekst; fra midten af 1590erne ses ofte en smal ramme, der omslutter såvel teksten som en margen på dennes yderside samt foroven og forneden, eller rammen er helt afskaffet. Ligprædikenerne i kvart har hyppigt en kraftig ramme med margen indenfor, og endelig har folioformaterne ofte smal ramme med margen eller slet ingen ramme, dog ses også her stadig senrenaissancens rammegarniture anvendt. I enkelte tilfælde er der brugt flere og større friser og initialer end

1. Numrene i den til afhandlingen knyttede fortegnelse over Haelweghs stik er i det flg. betegnet S.

før, men stort set gælder det for ligprædikentrykkene som for den danske typografi iøvrigt, at barokken kun giver sig meget beherskede udslag. Anvendelsen af to skriftgrader for at fremhæve ord eller sætninger i den løbende tekst, der kan ses nævnt som barokmæssig, er meget almindelig i vore renaissancetryk. Men man bruger efterhånden ofte større spring imellem de to grader, og en del af ligprædikenerne har vel et i forhold til indholdet imponerende format, så der, skønt folianter ikke er noget nyt, kan tales om en vis barok stil.

Det er ikke ved blot at anvende større skriftgrader og sværere papir, man når op på de før nævnte kæmpeformater, men dels er selve prædikenen blevet længere og længere, så den i begyndelsen af det attende århundrede kunne tage hen ved fem timer at holde, dels var indledning og anhang i tidens løb svulmet op.

Den typiske trykte ligprædiken fra de to hundrede år, vi her taler om, har følgende indhold: Først en såkaldt tiltale, tilskrift eller fortale med trøst og råd til den afdødes ægtefælle, børn eller søskende, derpå prædikenteksten, eventuelt fulgt af en »Indgang til Prædikenen«, derefter personalia, begyndende med den afdødes herkomst, idet oprindelig blot forældrene nævnedes, men det hurtigt blev skik at opremse toogtredive aner, og fortsættende med den afdødes liv i korte træk samt sluttende med hans eller hendes død, ved hvilken prædikanten næsten altid har været til stede, og som skildres meget udførligt og opbyggeligt; dernæst kommer tekstens udlæggelse eller forklaring, undertiden indledt med en redegørelse for dispositionen, der en enkelt gang er sat op på et indklæbet skema i fire gange bogens format; så kommer ofte en bøn og endelig som et tit upagineret tillæg forskellige sørgedigte eventuelt suppleret med et optryk af universitetsprogrammet, hvorom senere. Sproget er oftest dansk, sjældnere tysk, mens en stor del af tillægget hyppigt er på latin. En ligprædiken på indisk over en dansk missionær i Trankebar kan nævnes for kuriositetens skyld.

De før nævnte latinske programmata til begravelser kendes i håndskreven form fra 1580, inden man et hundrede år senere gik over til at trykke dem. De var oprindeligt en opfordring fra universitetet til at følge en afdød universitetslærer eller student til graven, men senere kunne man også bestille et program over en afdød uden tilknytning til universitetet. Et sådant trykt program, der blev slået op på nogle af de tavler, øvrigheden havde rundt om i byen, bærer foroven rektors navn med store typer, dernæst følger et afsnit, hvori udtrykkes sorg over tabet af den afdøde, hvis navn forekommer et stykke nede på en linie for sig og med store bogstaver. Derpå kommer et større biografisk afsnit, og endelig sluttes der af med opfordring til at møde op ved begravelsen. Som dødsannonce har et sådant programs rækkevidde været stærkt begrænset. For den ulærde har jo selv den afdødes navn været svært at tyde; det er ikke så lige til, at Adelheida Theodorica er identisk med Alhed Didriksdatter.

Nu og da kom programmet senere i hæfteform på dansk, »det Sprog, som især af Qvinde-kønnet kand forstaaes«.

Foruden programmerne findes egentlige universitetssørgetaler som fx. Windings over Conrad Reventlow, Kbh. 1714, holdt på latin, men også udgivet i dansk og tysk oversættelse, den danske af forfatteren forsynet med personalia. Skønt den danske udgave har titlen »Liig-Tale«, og betegnelsen parentation bruges i forordet, drejer det sig om en sørgetale holdt på årsdagen for C. R.s død (31. juli, ikke som nogle steder anført 21. juli). Det indklæbede stik, W. 9757, er følgelig ikke medregnet i den fortegnelse over ligprædikenstik, der gives i slutningen af denne artikel.

Det samme gælder illustrationer til de trykte sørgeprædikener ud over den egentlige ligprædiken. Fx. fra Frederik II's død findes flere sådanne sørgeprædikener, der har været holdt rundt om i de store kirker. Heller ikke illustrationer til diverse opbyggelige, bestilte mindeskrifter er medtaget.

Ligprædikenernes historiske værdi er længst erkendt, bl. a. af Bricka og Gjellerup, der 1874 påbegyndte en kommenteret samling personalia fra trykte og utrykte ligprædikener under titlen »Den danske Adel i det 16de og 17de Aarhundrede« etc. Ane-tavlernes og våbnernes værdi er bl. a. fremdraget af Albert Fa-britius i »Ahnetavlen, med særligt Henblik paa dansk Littera-tur«, et særtryk fra 1941 af Lehnsbaron Hans Berner Schilden Holsten's Slægtbog. Hertil kommer den litteratur- og sproghi-storiske værdi af både prosaafsnittene og sørgedigtene, den kirke-historiske værdi samt den kulturhistoriske værdi, som bl. a. Troels-Lund har haft for øje.

Af gamle notater i de trykte ligprædikener kan man se, at de har haft betydning som opbyggelseslitteratur; og at de ikke blot har været tænkt som gave til slægt og venner fremgår af, at det ikke sjældent i kolofon eller på titelblad står anført, hvor ligpræ-dikenen fås til købs. Også 2. udgaver støder man på, som i univer-sitetsbogtrykker Ove Lynows tre tryk fra 1731, 1732 og 1732 af Foss's ligprædikener over Sophie Rosenkrantz og Anna Sehe-
sted og J. Fabers over Hans Svane. Dertil kommer i Tyskland ligefrem omnibusbøger med ligprædikener, hvor bl. a. Christian III's er taget med, og endelig kan disse prædikener være op-trykt som led i deres forfatteres produktion, fx. udkom Mikkel Henriksen Tisdorfs ligprædikener i årene 1705-06 i fire store kvartbind.

Lynows tilegnelse til universitetet i andenudgaven af Hans Svanes ligprædiken giver et indtryk af datidens efterspørgsel efter ligprædikener. Han skriver: »Da der ey alleene har været stoor Afsagn paa disse Liig-Prædikener, som af dend Høy-ærværdige D: Mathias Foss til adskillige Tiider og i adskillige Formater i Trykken har været udkommen, mens de samme har end ogsaa været saa dyre, naar mand paa Auctioner har kundet overkomme dem, at skiønt mange har haft Lyst og Begiærlighed til at have dem, faae dog kun har haft Raad og Leylighed til at betale dem,

*Vfr. 1572-udgave
af Niels
Hemmingens
prædiken over
Herluf Trolle,*

(som med eget Exempel kand bevidnes, i det jeg har givet over Fem Rigs-Daler for benefnte 3de Prædikener udi raa Materie;) saa har jeg, efter mange hæderlige og brave Mænds Tilskyndelse, taget mig fore samme 3de Liig-Prædikener paa nye at trykke«. (Prædikenen over Svane er som ovenfor nævnt af Faber, men da den følges af en latinsk sørgetale af Foss, har Lynow ikke taget det så nøje med forfatterskabet).

Billederne i ligprædikener over danske bærer ikke præg af nogen specielt dansk illustrationsmåde. Både m. h. t. illustrationstyper og grafisk teknik er vi påvirket udefra. Bortset fra de blade, der ligefrem er lavet i udlandet, således som det ofte var tilfældet i det attende århundrede, kan dette skyldes mere eller mindre bevidst kopiering af udenlandske forbilleder, og navnlig, at, i hvert fald for kobberstikkernes vedkommende, hovedparten af de her i landet virkende kunstnere kom fra udlandet.

Et andet punkt at bemærke ved undersøgelsen af de danske ligprædikentik er, at de naturligtvis er påvirket af portrætkunstens øvrige udvikling både herhjemme og ude om i Europa. Hele denne påvirkning udefra er ikke behandlet her, da det ville føre for vidt i en artikel som denne og emnet er så fortrinligt behandlet i Jørgen Sthyr's bog »Dansk Grafik«, I, 1943, hvortil henvises angående udviklingen af den danske grafik som helhed i disse to hundrede år. Også ligsten som kong Hans' i Odense og epitafier har påvirket ligprædikenbillederne. Det er altså en bevidst abstraktion, når vore ligprædikenillustrationers udvikling gennem forskellige typer i det følgende er betragtet isoleret.

Som ovenfor nævnt, er den første illustrationstype, der vandt udbredelse, forældrevåbnerne i træsnit. Allerede her falder det i øjnene, at der med få undtagelser ikke er tilstræbt nogen harmoni mellem illustrationen og bogen i øvrigt. Dette er en skavank, der præger hovedparten af de danske illustrerede ligprædikener. Ved våbentræsnittene viser den sig fx. ved, at linietykkelserne i billede og skrift ikke passer sammen (rent bortset fra, at

de to træsnit indbyrdes ofte er af forskellig stregtykkelse, stil og størrelse, åbenbart fordi man har haft stokkene i forvejen og ikke villet ofre nye). Selv en så simpel ting som at sørge for, at det våben, der sidder bag på titelbladet, holder register med titlen, er ofte negligeret.

De våbner, der gengives, er som sagt enten det fædrene og mødrene eller næsten lige så hyppigt den afdødes og den efterlevende ægtefælles fædrene våbner. Undertiden forekommer kun den afdødes våben, altså det fædrene. I et enkelt tilfælde med kun eet våben er det dog enkens fædrene våben (ligprædikenen over Otte Rud).

En del af træsnittene har underskrift, andre ikke; men de fleste har en forkortet underskrift på nogle få bogstaver i sats.

En fuldstændig underskrift kan fx. lyde: »S. Velbiurdig Knud Grubbis Mørne [mødrene] Vaaben« eller »E:V:Hack Ulstands«
∴ Erlige og Velbyrdige Hak Ulfstands [fædrene og mødrene våben]. Eksempler på forkortede underskrifter er: »F.Ø.H.F. W.« ∴ Frue Øllegaard Huitfeltz Fæderne Waaben, eller »S.F. B.B.F.« ∴ Salig Fru Birgete Brahes Fæderne [våben], eller »J.A.R.K.F.« ∴ Jomfru Anne Rosenkrantz Fæderne [våben].

De to våbner står oftest på hver sin side i opslaget efter titelbladet; med en enkelt undtagelse (Else Grubbe til Torup) står det fædrene våben til venstre. I nogle få tilfælde er begge våbner rykket over på titelbladets bagside; undertiden er de da kombineret til et alliancevåben.

Våbentræsnittene er med to undtagelser (Herluf Trolles fædrene våben og den 1596 døde Jørgen Rosenkrantz's mødrene våben) usignede.

Det er i de tidlige ligprædikener i oktav og fra 1610erne også i kvartformaterne, man finder våbentræsnittene. Fra 1630erne indtil århundredets midte forekommer de kobberstukne toogtredive anevåbner omkring et midterfelt. De fædrene anevåbner begynder foroven i midten til venstre og fortsætter venstre om

midterfeltet, de mødrene starter foroven til højre og går højre om billedet. Våbnernes rækkefølge er oftest for de fædrene: f, fm, ffm, fmm, fffm, fmfm, ffmm, fmmm, ffffm, fmffm, fffmm, fmfmm, ffmfm, fmmfm, fmmmm, fmmmm og tilsvarende for de mødrene: m, mm, mfm, mmm, mffm, mmfm, mfmm, mmmm, mfffm, mmffm, mffmm, mmfmm, mfmfm, mmmfm, mfmmm, mmmmm.

✓ For våbneene
ordnet i dobbelt-
rækker, læses
disse fra ven-
stre til højre;
kun hvis den
øverste række
af fædrene an-
våbner er på
mødre end de,
skal den læses
fra højre.

Een hovedtype af disse stik med våbenrammen er i bogens kvartformat og anbragt foran titelbladet på samme måde som et titelkobber, men har i midterfeltet som regel blot indskriften, at dette er den og dens seksten aner på fædrene og mødrene side; forneden i feltet er næsten altid en kiste dækket med korsprydet klæde og stillet på bære. Imellem kisten og indskriften foroven er nu og da den korsfæstede gengivet. Disse stik er kun undtagelsesvis signerede.

En anden hovedtype er i tværfolio, så stikket danner et helt opslag foran i 4°-bogen. Våbenrammen omslutter en allegori.

Fra midten af fyrrerne bliver det almindeligt at gengive den afdøde som en af allegoriens personer, eventuelt flankeret af ægtefælle og børn eller forældre. Westergaard, der i en efterladt artikel trykt i Personhistorisk Tidsskrift 10. rk., 5. bd., 1938, har behandlet disse ligprædikenstik, over hvilke han har skrevet en fyldig fortegnelse, der opbevares i manuskript i Kobberstiksamlingen, siger side 187: »Af Fremstillinger, der kommer det egentlige Portræt nærmest, idet de er direkte personligt prægede, kan nævnes Personifikation af den Afdøde, bærende Evighedens Krone, en brændende Lampe eller en Palmegren og anbragt i dertil svarende Omgivelser, eller hans Optagelse til Himlen og hans Kroning af Christus blandt de Saliges Skarer«. En besynderlig vilkårlighed er det, at Westergaard i sin store portrætfortegnelse har optaget Sophie Brockenhuus's billede af denne type (W. 1625), mens tilsvarende kobber fra fx. Birgitte Ruds, Ingeborg Kruses, Birgitte Rosensparres, Sophie Brahes, Elisabeth Gyl-

denstiernes, ⁷Anne Margrethe Høgs, ⁸Margrethe Lunges, Øllegaard Sehesteds og Ebbe Ulfelds ligprædikener ikke er medtaget, skønt flere af disse har mere portræt karakter end W. 1625, fx. Mogens Høg og Corfitz Ulfeld til Matstrup, faderen og ægtemanden på stikket i Anne Margrethe Høgs ligprædiken.

De fleste af disse blade er signerede. De mest benyttede stikere er Hans Andreas Greys, Anders Ottesen Aarhus og Sebastian Lehlin. Den bedste af disse er Greys, om hvem man ikke ved stort andet, end at han virkede her i Danmark fra senest 1644 til 1656 og foruden disse allegorier stak nogle portrætter, bl. a. til ligprædikener, samt en del titelkobbere. Om Ottesen Aarhus er næsten det bedste, der kan siges, at han boede i Århus. Hans virke kan påvises 1646-55 (måske p. gr. af antedatering kun 54). Hans stik er mådeligt håndværk og kunstnerisk så ubehjælpssomme, at de næsten virker rørende. Af soraneren Lehlin, påviselig fra 1640 til i hvert fald 1657, på et allegorisk blad til Anna Rosenkrantz's ligprædiken fra 1646 stavet Lellin, kendes kun nogle få portrætstik og et par allegoriske blade; de førstnævnte er på Greys's niveau, de sidste under.

Det første egentlige portrætstik til en ligprædiken over en dansk skulle ifølge Westergaard være fra slutningen af 1620'erne og forestille sognepræst i Wilster, Michael Boetius (W. 1226). Westergaard har ikke selv set bladet, og da det heller ikke er lykkedes mig at få det eller bogen at se, må jeg i øvrigt lade det uomtalt og gå over til det andet og tredje danske ligprædikenportrætstik. Det er to omhyggeligt udførte blade af den fra Nederlandene hentede reproduktionsstikker Simon de Pas, der levede herhjemme den sidste snes år til sin død 1647. De forestiller henholdsvis Holger Rosenkrantz den Lærde (W. 9984) og Jørgen Vind (W. 13092). Begge portrætter er i oval kartoucheramme, der støttes af putti, og begge stik har forneden et hyldestdigt. Digtet er her kort og på latin, på senere blade bliver de længere, hvadenten de er af historiografen Vitus Bering, der oftest digter

på latin, eller af Kingo, der på modersmålet priser kvindens dyd og godhed eller mandens retskaffenhed og mod, oftest med fremhævelse af, at billedet kun giver det ydre, men ikke kan skildre det rige indre. Også tyske æresvers ses, og skikken holder sig for ligprædikenstikkenes vedkommende til det næstsidste, til digtet for Meretzien på Jonas Haas's stik fra 1754.

Simon de Pas's to stik er i folioformat og på den høje led, men for at få tidens tværformat ud af det har man på siden af hvert klæbet et allegorisk blad med anevåbensramme. Disse blade er begge udført af Greys og gengiver begge den afdøde: Holger Rosenkrantz som Lazarus, der opvækkes fra de døde, og Jørgen Vind som midterfigur ved bespisningen i ørkenen. Greys har tydeligt nok strengt sig an for at være på højde med den sikre de Pas's nederlandske senrenaissanceskunst, og de to blade hører til Greys's bedste, men står dog en del tilbage for den andens lidt tørre dygtighed, der især manifesterer sig i stikket af Rosenkrantz.

På det fire år senere stik til Niels Vinds ligprædiken (W. 13094) har Greys fået lov til at lave både allegori og portræt. De er følgelig stukket på een plade og forsynet med en fælles ramme. Et tilsvarende blad fremstillede Haelwegh næste år over Bornholms lensmand, Holger Rosenkrantz (W. 9991, S. 136). Rammen blev kopieret af Ottesen Aarhus indtil detaillert, da han 1650 udførte bladet over Johan Brockenhuus (W. 1622). Endnu et blad af Greys (W. 3342), et usigneret over Elisabeth Thott (W. 12039), der måske er af Lehlin, og et af denne (W. 10907) viser samme opstilling. Det gælder også det mindre blad W. 2729, der dog ved den brede våbenramme, sit lille format og det amatør-mæssige arbejde leder tanken hen på den tredive år tidligere type i tværformat. Af portrætstik i dobbelt tværfolio kan sluttelig nævnes tre, hvor de tidlige blades allegori fylder det meste af billedfladen, nemlig Greys's over Gregers Krabbe fra ca. 1656 (W. 6548) og de to Haelwegh stik W. 12046, S.

Om illustrerede trykte ligprædikener over danske

194 a og W. 11029, S. 268, hvoraf det første, det herlige blad over Otte Thott, formodentlig er et lille års tid senere end Greys's.

Det er Haelwegh, der både i tid og kvalitet er den førende, når talen bliver om de portrætstik – brystbilleder i sædvanligt opret format, hyppigst dobbelt eller enkelt folio, sjældnere stor kvart – der det næste hundrede år er fremherskende, fra midten af 1660erne enerådende. Den formodentlig nederlandsk fødte Albert Haelwegh, der 1647 blev Simon de Pas's efterfølger som kongelig kobberstikker og universitetskobberstikker, er en af de bedste kobberstikkere, der har virket herhjemme. Han er ikke en bedre håndværker end Simon de Pas, men han er en langt større kunstner.

Takket være Haelwegh og de malere, der har givet ham forlæggene, i kronologisk orden: Karel van Mander, Wuchters og Ditmars, får man et glimrende indtryk af dansk overklasse på højbarokkens tid i Danmark. Mange af Haelweghs portrætter er i øvrigt uhyre enkelt sat op; det er hyppigst kun den kraftige plasticitet i selve figuren, opnået ved et meget fint arbejde med valørrerne i hele skalaen fra det lyse papir til den dybe sværtning, der minder om, at vi er midt i barokkens tid.

Desværre er aftrykkene ofte ringe, og særlig for ligprædikensstikkernes vedkommende er en stor del af bladet udført af medhjælpere på værkstedet, ikke af mester selv. Det gælder også for andre end Haelwegh, at det ofte kun er selve portrættet eller endog blot dettes ansigt, der er stukket af den signerende stikker, mens resten er værkstedsarbejde.

Da ikke mindst Haelweghs stik hyppigst er revet ud af ligprædikenerne, er det i nogle tilfælde vanskeligt at sige, om et af hans blade er et ligprædikensstik eller et isoleret mindeblad. Sandsynligvis har der været meget få af sidstnævnte kategori, der måske væsentlig omfatter blade, der er blevet for sent færdige eller hvortil trykt ligprædiken er blevet opgivet, fx. af økonomiske grunde, efter stikkets bestilling.

I forhold til de Pas's ligprædikenstik kommer nu det nye, at anevåbnerne her, hvor der jo ikke er klæbet et allegorisk blad til, er anbragt yderst på hver side i rammen. Det første af disse stik er fra 1646-47, det fine portræt af Birgitte Ramel (W. 9361, S. 118). Umiddelbart efter må det ypperlige portræt af Just Høg (W. 5561, S. 120), der også er et ligprædikenstik, være udført.

I alt har Haelwegh stukket mindst 29 ligprædikenblade, nemlig foruden de fem nævnte W. 612, 2847, 3616, 6069, 6552, 6577, 7392, 7857, 8380, 8965, 9077, 10003, 10009, 10117, 10888, 10891, 10905, 11046, 11085, 11604, 12053, 12228, 12538 og 12545, svarende til S. nr. 149, 248, 231, 195, 266, 272, 192, 250, 251, 252, 217, 229, 267, 190, 233, 196, 228, 226, 253, 256, 269, 257, 265 og 285.

Foruden den nævnte type med varianter har Haelwegh to andre: en, hvor brystbilledet ikke ved en ramme er afgrænset fra staffagen, men i stedet er sat på en lille sokkel, uden at portrættet ellers er gjort skulpturagtigt. Portrættet er på disse stik flere gange mindre end på de sædvanlige.

Den anden type, brugt til gejstlige og borgerlige, er i lille folio eller i kvart, idet hele den store indramning med søjler, Mars- og Minervafigurer samt anevåbner mangler, og alene selve portrættet er blevet tilbage. Af denne type må fremhæves stikket af Peder Pedersen fra ca. 1670, (W. 8965, S. 252).

Fra 1657 til sin død 1673 er Haelwegh så at sige den eneste, der stikker portrætter til ligprædikener over danske.

I 1674 kom ligprædikenen over Lisbet Høg, smykket med et portræt efter Wuchters's forlæg. Ifølge Sthyr er dette blad antagelig stukket af Schaten, den stikker, der nu, indtil sin død 1697, bliver den mest søgte til ligprædikener.

Det gælder om ham som om de foregående stikkere, at man ikke ved ret meget andet om ham, end hvad der fremgår af hans kobberstik, hvoraf det tidligste signerede er fra 1675. Det

Denne type brugt
ges også til
portr. af levende,
s. S. 610. V
(S. 500, Sthyr 275)

Om illustrerede trykte ligprædikener over danske

første ligprædikentik med Schatens signatur er portrættet af Birgitte Rosenkrantz (W. 9974) fra ca. 1678.

Det kan indskydes, at i disse år, indtil 1681, bruges foruden Schaten også den ellers næsten ukendte og lidet betydelige stikker L. Salm. Han har stukket et ganske godt portræt af Vincents Joachim Hahn (W. 4085) og et særdeles sløjt af Sophie Rosenkrantz (W. 10025); de er begge efter Wuchters's forlæg. Måske er et usigneret stik fra ca. 1678 forestillende Christen Schøller (W. 10825) også af Salm, mens dette næppe gælder det lidt tidligere pendantportræt af Anne Schøller (W. 10823).

Her må også nævnes to rigt illustrerede ligprædikener, Margrethe Cathrine Vibes fra 1684 og Sophie Charlotte Weigbers' fra 1685. De to prædikener er holdt af samme præst, trykt hos samme bogtrykker og begge prydet med portræt af Schaten. Tillige er de to bøger, der har samme store kvartformat, også ud over portrætterne illustreret på ensartet måde: fru Vibes har to allegoriske helsides kobber, hvoraf det ene fungerer som titelkobber, 11 raderede friser, hvoraf 1 i sidebredde og 10 i klummebredde, og 5 raderede initialer, deraf 4 på titelbladet; jomfru Weigbers' har tre allegoriske helsides kobber, hvoraf eet som titelkobber, eet i personalia og eet foran sørgedigtene, 15 raderede friser, hvoraf 1 i sidebredde og 14 i klummebredde, 3 raderede initialer, deraf 2 på titelbladet, og endelig 1 radering i $\frac{2}{3}$ af sidens format og forestillende Christian IV's syn.

Dette sidste billede er signeret Lud. de Chomond-Boudan, mens helsidesbladet i personalia er signeret Lud. de Chomont Boudan. Denne mand, der på to stik af Christian V efter Schaten har signeret sig henholdsvis Louis de Chomont Boudan . . hafnia 1683 og L. Boudan, og på et billede af Frederik II's kroning til Breviarium equestre fra 1704 Louis de Chomond-Boudan . . à Osterrisør, menes at være af fransk oprindelse og at have virket her i Danmark-Norge ca. 1683-1704. Stil og teknik viser, at Chomont Boudan også må have raderet i hvert fald titelkobber og

X s
L 8
otte af friserne i Margrethe Vibes ligprædiken og i hvert fald tolv af friserne i Sophie Weigbers', mens een af disse er signeret af Schaten. Og hermed tilbage til denne.

Fra 1683 til 1697 inklusive er af de 16 danske ligprædikenportrætstik kun tre af andre end Schaten. Kvaliteten af hans stik er højst varierende. Til de bedste hører Birgitte Rosenkrantz's kontrafej efter Wuchters (W. 9974) og det pompøse helfigurs portræt af Niels Rosenkrantz efter Lambert van Havens maleri (W. 10013); derimod er nogle kvindebilleder som det af Sophie-Amalie Wulf (W. 13328) og især det af den ovenfor nævnte Sophie Charlotte Weigbers (W. 12743) meget dårlige og giver stærkt indtryk af den håndværksmæssige usikkerhed, han ved omhyggelig gennemarbejdelse næsten har fået bugt med i sine bedste blade. Disse to kvindeportrætter er som hovedparten af hans ligprædikenstik i en ret enkel oval ramme uden allegorier, så portrættet trods det relativt lille format, disse blade har, nemlig mellem folio og stor kvart, dog fremtræder ret anseligt. I modsætning hertil stak Schaten i sine sidste år to blade af en type, der på vort område blev dominerende det næste decennium. Det nye består i og for sig væsentligst i, at adelsportrætter af den sædvanlige slags med rig staffage er sat ned til enkelt folioformat, men virkningen er betydelig, idet portrættet let får et stålstiksagtigt, pernittengrynet præg. De to blade af denne art, Schaten har på sin samvittighed, forestiller henholdsvis Christen Skeel (W. 11049) og Mogens Skeel (W. 11067).

Efter Schatens død er det ikke mere en enkelt stikker, der for en tid udfører næsten alle vore ligprædikenportrætter. Og der sker den beklagelige forandring, at den indtrængende karakteristik, der præger de gode ligprædikenkontrafejer fra Haelweghs århundrede, forlades og erstattes med en ganske overfladisk typisering.

Af herboende stikkere anvendes Andreas Reinhardt og Johann Friedlein. Den første af disse kom som cirka tyveårig fra Tysk-

land til København omkring 1699, det år, hans ligprædikenstik efter Wilcken Riboldt over Jørgen Skeel er dateret. Stikket er af den nye type med lidt portræt og megen staffage. Det er ikke videre bemærkelsesværdigt, hvilket også gælder et præste- og et borgmesterportræt af den enkle type med blot en oval ramme på skraveret bund uden om. Men Reinhardt var med til at lave den flottest illustrerede ligprædiken herhjemme, idet han til Christian Gyldenløves trykte parentation, en tyk foliant, der allerede i teksten smykkes af fire finaler, en frise og et initial, alle raderede, har leveret syv ligeledes raderede kæmpeblade efter udkast af den københavnske brandmajor Gottfried Fuchs og den berlin-ske ingeniør og kunstmaler Johann Sigismund Ebert. Man ser, foruden den afdødes portræt (W. 3956), kistens ilandbringelse fra det bl. a. med Gyldenløves kronede monogram rigt illumine-rede orlogsskib, sørgeprocessionen på vej over Kongens Nytorv (denne planche er klæbet sammen af fire blade og måler 184 cm fra pladerand til pladerand), den med et portræt smykkede kiste under et pragttelt i Frue Kirke (W. 3957), kisten på castrum doloris, sørgeprocessionen ned ad kirkegulvet med »det høje lig« i midten og endelig den store kobbersarkofag i kirkens krypt.

Tyskeren Johann Friedlein, der omkring århundredskiftet opholdt sig i København, har til ligprædikener stukket to kvinde-portrætter. De er begge efter Claus von Møinichens forlæg; det ene, fra 1705, af Kirsten Bille (W. 932), er lavet som minutiøs pendant til hendes ægtefælles portræt af nederlænderen Pieter van Gunst efter Johan Jepsen i ligprædiken fra 1699; det andet, af Berte Skeel (W. 11041), er et af de få kvindelige helfigurs-portrætter i danske ligprædikener. Nogen kunstnerisk individualitet eller særlig håndværksmæssig dygtighed røber disse stik ikke.

Et stort blad fra ca. 1699 fra ligprædikenen over Niels Juel og forestillende denne i hel figur med et søslag som baggrund og i øvrigt med det sædvanlige tilbehør af anevåbner, basunerende fama etc. er signeret L A, en signatur der også forekommer på

illustrationen til J. P. Muncks »Skriftlig Liig-Sermon« over Laurids Lindenov med hustru, svigerinde og en fjernere slægtning, der alle druknede ved et skibbrud ud for Solesand i Norge (Krohn Nr. 47; Krohn har misforstået tilegnelsen til Hugo Lützow og troet, han var blandt de omkomne samt gift med Deliana Lützow). Bladet er så sørgmuntret i sin ubehjælpssomhed, at det umuligt kan have rettet en gunstig opmærksomhed mod den os ukendte L A, da stikket af Niels Juel skulle laves. Da han i dette arbejde og i portrættet af J. A. Bornemann (W. 1310; ikke ligprædikenstik) fra omtrent samme tid synes at være elev af Schaten, er det naturligt muligt, han har overtaget dennes værksted og drevet det videre en kort tid, så man af den grund har søgt ham; men bestillingen kan også være gjort til en maler eller tegner af forlæg, der har haft L A i sit brød. Denne har i hvert fald gjort store fremskridt siden Lindenovstikket og hæver sig i Niels Juel portrættet til det middelmådige.

Tilbage bliver at nævne en del ligprædikenportrætter gjort af den nederlandske stikker og kartograf Gerard Valck. Han havde været en kort tid i London og antagelig dør lært mezzotintoteknikken, som han anvender til stikket af J. A. Bornemann (W. 1309). Han er en dygtig håndværker, men hvor overfladiske og typiserede portrætterne nu er blevet, kan man få eksempel på ved at sammenligne dette blad med Valcks stik af Kingo (W. 6311). Hans stik af Marcus Gjõe fra ca. 1703 (W. 4032) er af århundredskiftets type med det lille portræt og de mange attributter; han har glemt Christian Vs navnetræk i ordensstjernen, men det er indføjet med blæk på alle de eksemplarer, jeg har set.

Også den følgende tids danske ligprædikenportrætter er stukket af udlændinge: tyskeren Martin Bernigeroth, nederländeren Jakob Folkema, der stak portrætterne til Hofmans Portraits historiques, og hvis mikroskopiske signatur under portrætmedaillonen på stikket fra Otto Krabbes ligprædiken har undgået selv Westergaards opmærksomhed, endvidere den lidet kendte nederländer

Om illustrerede trykte ligprædikener over danske

F. Ottens, Bernigeroths elev Christian Fritzsch, der blev hofkobberstikker hos hertugen af Holsten-Gottorp, og århundredets førende nederlandske portrætstikker Jacobus Houbraken, der udførte det fornemme billede af Birgitte Skeel (W. 11042) til Christen Worms tidligere nævnte ligprædiken over hende. De to sidste stik til trykte ligprædikener af den type, som dermed har blomstret i to hundrede år, er begge stukket af den tyskfødte Jonas Haas; det ene, af Johan Heinrich Meretzien (W. 7856), er fra 1754, det år, Haas kom til København, hvor han året efter blev universitetskobberstikker, det andet, af Gerhard de Lichtenberg (W. 7140), fra 1770.

Der findes fra ca. 1778 en trykt ligprædiken af Pontoppidan over F. W. C. von Reitzenstein; men her er prædikenen blot No. VII i en række af bidrag fra vennehånd, og portrættet foran er af en helt ny type, der viser, at vi er kommet over i klassicismen: et crayonstik af Terkel Kleve, der viser den afdødes hoved i profil på et cirkulært felt, der har en pyramide til baggrund. —

De malere, der leverede forlæggene til de omtalte udenlandske kunstneres stik, var alle danske. Det var, foruden Wilcken Riboldt, Johan Jepsen og Claus von Møinichen, den ret ukendte Anton Gynther Muhle, den særlig i Italien uddannede hofmaler hos Frederik IV, Hendrik Krock, hvis force var dekorationsmaleriet, og som kun sjældent gjorde portrætter, og endelig Peter Cramer, der bl. a. havde tegnet forlæg til de smukke vignetter i F. L. Nordens »Voyage d’Egypte et de Nubie«.

Portrættræsnit og -stik, der hos Westergaard er anført at stamme fra trykte ligprædikener (andre sørgeprædikener og -taler er, uanset titlen, ikke medregnet her):

W. 612, 720, 932, 984, 1226, 1309, 1620, 1622, 1625, 1693, 1876, 2573,
2716, 2729, 2847, 2887, 3337, 3342, 3348, 3956, 3957, 4032, 4085, 4412,
4769, 5564, 5601, 5920, 6028, 6311, 6548, 6551, 6552, 6557, 7140, 7856,
8216, 8380, 9042, 9361, 9434, 9974, 9991, 9993, 10003, 10013, 10025, 10117,
10481, 10825, 10905, 11029, 11041, 11042, 11049, 11065, 11067, 11071, 11604, 12042,
12046, 12053, 12445, 12545, 12626, 12743, 13092, 13328.

192,

Bjørn Ochsner

Portrætstik, der hører til ligprædikener, uden at dette er oplyst hos Westergaard:

W. 663, 1270, 1373, 2055¹, 3616, 3964, 5561, 6069, 6103, 6577, 6699, 6994, 7392, 7857, 8965, 9077, 9667, 9709, 9984, 10009, [10673]², 10823, 10888, 10891, 10907, 11046, 11085, 12039, 12228, 12538, 12958, 13094, 13130, 13626

Hertil kan føjes følgende kongelige og hertugelige portrætter i Strunks fortegnelse, der kun i få tilfælde opgiver proveniens:

Strunk (kgf.) 579, 1268, 1287, 1301, 1304.

I øvrigt er flg. portrætter fra ligprædikener over hertugelige o. l. ikke nævnt hos Strunk:

Marie Elisabeth, datter af hertug Fr. III, g. m. landgreve Ludvig VI af Hessen-Darmstadt.

Portræt af Christoff Metzger.

På anetavle bag i Chr. Albrechts ligprædiken 3 portr. på een plade: *Christian Albrecht, Frederikke Amalie, Frederik IV*, hertug af Holsten-Gottorp (3 brystbilleder i hver sit cirkulære felt. Pladen stukket af Joh. Friedlein efter Ludwig Weyandts forlæg).

Lit de parade billeder af *Frederik III*, hertug af Holsten-Gottorp, *Marie Elisabeth, Sibylla Ursula*, g. m. hertug Chr. af Sønderborg-Glücksborg.

»Mindeblade«, der antagelig hører til de portrætteredes ligprædikener, men endnu ikke har kunnet påvises at være udtaget af disse:

W. 606, 1368, 3339, 3437, 3982, 5563, 6100, 6101, 6574, 6711, 7390, 7415, 8656, 9866³, 9994⁴, 10022, 11030, 12509

NB: W. 7415 (S. 283), et stik, der ifølge Wuchters's proces mod Haelwegh blev for sent færdigt til den trykte ligprædiken, er måske dog blevet sat ind i denne inden udsendelsen. Af Det kongelige Biblioteks eksemplar af bogen synes en planche at være blevet udrevet, og selve stikket, der findes i Müllers pinakotek, bærer spor af en sammenfoldning som til indsættelse i bog af ligprædikenes format.

»Mindeblade« af ligprædikentype, men over hvis personer der ikke ifølge Bibliotheca Danica er udsendt trykte ligprædikener:

W. 1375, 1725, 7933, 8941, 9307, 10744

Strunk (kgf.) 1362

1. W. har åbenbart beskrevet et stærkt beskåret eksemplar.
2. Pladen er fremstillet til det hos Westergaard nævnte værk af Schrader; da han året efter døde, har man også brugt den til illustrering af ligprædikenen over ham.
3. Portrættet forestiller ikke, som af Westergaard efter Strunk opgivet, Palle Rodsteen, men dennes søn, Markor Rodsteen til Lundsgaard, 1619-70. Dennes børn, Palle ($\frac{7}{5}$ 1670- $\frac{10}{5}$ 1673) og Marka Katrina ($\frac{7}{8}$ - $\frac{6}{9}$ 1671) er afbildet under portrættet, men børnebillederne er ikke selv portrætter, blot typer med navn under. Stikket må dateres efter $\frac{7}{8}$ 1671, men ikke nødvendigvis efter $\frac{10}{5}$ 1673.
4. Hos Westergaard efter Strunk fejlagtigt betegnet Ide Rosenkrantz Datter af Holger R. til Rosenholm. Det forestiller, som bl. a. anevåbnerne viser, hendes niece af samme navn, datter af Jørgen R. til Kjeldgaard og gift med amtmanden Hugo Lützow til Bachendorf. Hun døde 27 år gammel i 1666. Bladet er netop af Sthyr blevet henregnet til slutningen af 1660erne.

Om illustrerede trykte ligprædikener over danske

Allegoriske o. a. stik med portrætter, der ikke, som W. 1625, er taget med hos Westergaard:

<i>Findes i ligprædiken over</i>	<i>fra</i>	<i>og forestiller</i>
Holger Rosenkrantz	1643	Holger Rosenkrantz
Jørgen Vind	1645	Jørgen Vind [+ hustru og børn; kun typer]
Birgitte Rud	1646	Birgitte Rud [+ mand og 3 børn; alle kun typer]
Ingeborg Kruse	1647	Ingeborg Kruse [typeagtigt]
Palle Rodsteen	1647	Palle Rodsteen
Birgitte Rosensparre	1647	Birgitte Rosensparre [+ et større antal slægtninge el. lign.; kun typer]
Sophie Brahe	1649	Sophie Brahe [typeagtigt]
Elisabeth Gyldenstjerne	1652	Elisabeth Gyldenstjerne Mogens Sehested til Holmgaard [hendes mand] [+ 5 sønner, 7 døtre og 3 tidligere døde børn; alle kun typer]
Anne Margrethe Høg	1653	Mogens Høg til Kjærgaardsholm [hendes fader] Corfitz Ulfeld til Mattrup [hendes mand] [+ 1 søn; kun type]
Henrik Lindenov	1654	Henrik Lindenov [når hovedbilledets (S. 148) kiste- klæde løftes, ses det bagved påklæbede billede af den afdøde i kisten]
Margrethe Lunge	1654	Margrethe Lunge Christen Skeel til Fussingø [hendes mand] [+ 1 søn; kun type]
Øllegaard Sehested	[1655]	Øllegaard Sehested Niels Kaas til Bækmark [hendes mand]
Ebbe Ulfeld	1656	Ebbe Ulfeld Mette Grubbe [hans hustru]
Frederik Ahlefeld	1665	Frederik Ahlefeld

Af følgende ligprædikener i Det kongelige Bibliotek er en planche udrevet, uden at denne har kunnet identificeres; muligvis drejer det sig blot om allegoriske stik:

- Peder Winstrup over Else Ramel og Henr. Barnekow, Malmö 1660
 Laur. Jacobsen over Elisabeth Sophia Rantzau, Kbh. 1653
 And. Andersen over Mette Rosenkrantz, Kbh. 1647
 K. E. Pontoppidan over Borkvard Rud, Kbh. 1656
 Jesper Brochmand over Elisabet Rud, Kbh. 1650 +
 Chr. Hansen over Knud og Hans Skeel, Kbh. 1640

ILLUSTRATIONER

Fig. 1: Titelblad til Niels Hemmingsens ligprædiken fra 1571 over den 1565 døde Otte Rud. Trykt af Mads Vingaard i Kbh. »Oc findis til kiøbs hoss Baltzer Kaus, Borgere og Bøgeførere der sammesteds«. 9¹/₂ ark in 8°. 141 × 93 mm (beskåret).

Fig. 2: Titelblad til Villads Nielsens ligprædiken over Jytte Høg, død 1659, bisat 1661. Trykt hos Christen Jensen Wering i Kbh. 1661. Titelblad + 238 sider + 4 blade in 4°. 186 × 139 mm (beskåret).

Fig. 3: Titelblad til Christen Worms ligprædiken over Birgitte Skeel. Titelblad + tilegnelsesblad + 446 sider + 12 blade in 2°. 389 × 254 mm (beskåret).

Fig. 4: Titelblad til samling af taler, digte m. m. ved Gerdt Lichtenbergs begravelse. Selve presentationen, af N. Frimodt, fylder kun 30 sider og dermed 6 sider mindre end den til universitetstalen svarende tale af Peder Tetens i Horsens Skole. Den gamle form for trykt ligprædiken er ved at opløses. 2 ark med titel og forord + 120 sider in 4°. 244 × 204 mm.

Fig. 5: Opslag af sognepræsten Hans Thomsens ligprædiken over Günther Barby. Trykt 1573 i Kbh. af Lorentz Benedicht. Der er bogen igennem anvendt to sæt rammegarniturer, et til venstresiderne og et til højresiderne. 7 ark in 8°. Siden er 141 × 91 mm (beskåret).

Fig. 6: Side af Johs. Lassenius's ligprædiken »Beseuffzete Nichtigkeit« over den 1683 døde og begravne Margrethe Cathrine Vibe, vicekanslerens i Slesvig fødte kone. Trykt i Kbh. 1684 hos J. P. Bockenhoffer. Titelblad + 3 blade + 200 sider i stor 4°; desuden indsat portræt, titelkobber og allegori. Klummen er 202 × 162 mm (med overskrift). Marginalnoter i ligprædikener har kun undtagelsesvis et så imponerende omfang. Se s. 103 og fig. 20.

Fig. 7: Opslag med typisk træskåret slutvignet og med titelblad til digtafsnittet efter biskop Broder Brorsons ligprædiken over bispen og personalhistorikeren Jørgen Bloch ved bisættelsen 25. 1. 1773. Trykt i Haderslev hos Hinrich Luckander. 68 sider in 4°. Siden er 205 × 160 mm (kun beskåret foroven).

Fig. 8: Den på et blad i næsten fire gange bogens format trykte disposition til Lauritz Hansens ligprædiken 1662 over Marcus Lauritzen på Valdegård. Det usædvanlige blad er indsat mellem fortalen og prædikenen. Trykt i Lund hos Georg Hantsch på dansk og i øvrigt i sædvanlig dansk stil. Bladet er 316 × 264 mm.

Fig. 9: Lorentz Benedichts træsnit fra 1571 til Anders Sørensen Vedels ligprædiken over Johan Friis. I kartouchen forbogstaverne til den dødes valgsprog: Vince in bono malum. W. 3348. 119 × 77 mm. Se s. 90.

Fig. 10: Opslag visende bagsiden af titelbladet samt den følgende side i Thomas Wegners ligprædiken over Sigvort Beck til Førslev, død og begravet 1623. Opslaget giver indtryk af den skødesløshed, hvormed man anvendte forhåndenværende stokke uanset indbyrdes format og stil. Våbnerne er t. v. det fædrene, t. h. hustruen, fru Elisabeth Billes. Siden er 187 × 150 mm (beskåret).

Fig. 11: Stik anbragt som titelkobber i Peder Winstrups 1640 trykte ligprædiken over Jytte Gyldenstierne (1617-40), g. m. Otte Thott og datter af Knud Gyldenstierne til Tim og af Øllegaard Huitfeldt. Om anevåbnernes sædvanlige rækkefølge, se side 98. På det gengivne stik kommer dog ffmfm og fmmfm foran fffmm, og tilsvarende for de mødrene våbner. Dobbelt-rækkerne læses altid fra venstre til højre. 172 × 144 mm. Se også s. 91.

Om illustrerede trykte ligprædikener over danske

Fig. 12: To sammenklæbete kobberne stukket af henholdsvis Hans Andreas Greys og Simon de Pas til den 1645 trykte ligprædiken over Jørgen Vind. W. 13092 (kun højre billede). 297 × 235 og 298 × 212 mm.

Fig. 13: Haelweghs stik af Just Høg efter van Manders forlæg. Hører til den 1647 trykte ligprædiken. W. 5561, S. 120. 428 × 329 mm.

Fig. 14: Stik af Haelwegh til lensmanden Holger Rosenkrantz's 1649 trykte ligprædiken. Som hovedparten af ligprædikentikkene er det så meget over bogens format, at det ved ind-sætning har måttet foldes flere gange. Det gengivne eksemplar af dette meget sjældne blad har fra gammel tid en udbredning i nederste venstre hjørne samt en blækpåskrift under portrættet. W. 9991, S. 136. 269 × 382 mm. Se s. 100.

Fig. 15: H. A. Greys's stik fra 1654 til Frands Rosenbergs ligprædiken over Anne Margrethe Høg, trykt 1653. Nærmest kisten ses den afdødes mand, Corfitz Ulfeld til Mattrup, holdt i kappen af deres søn Jacob Ulfeld, hvis træk dog ikke er individualiserede. Derpå ses den afdødes fader, Mogens Høg til Kjærgårdsholm. Kvinderne er så typiserede, at de ikke kan identificeres. Moderens og farfaderens farmors våbner (Lindenov og Krumpen) er udklippet af det viste eksemplar. 205 × 317 mm.

Fig. 16 a og b: To sammenhørende stik til den 1654 trykte ligprædiken over Henrik Lindenov (1614-53). Når det delvis udklippede ligkisteklæde på det store Haelwegh stik (S. 148) løftes, ses det bagved påklæbete billede af den afdøde i kisten. 370 × 434, resp. 148 × 212 mm (kun højden er her plademål).

Fig. 17: Usigneret stik, formentlig af Haelwegh, til den 1662 trykte ligprædiken over Anne Sehested (1631-61). W. 10888, S. 233. 508 × 412 mm. Se s. 102.

Fig. 18: Stik af Haelwegh til præsten Daniel Pfeiffs ligprædiken, trykt 1664. W. 9077, S. 217. 170 × 129 mm (beskåret; pladebredde 134 mm),

Fig. 19: Schatens stik efter Lambert van Haven til den 1680 trykte ligprædiken over Niels Rosenkrantz. W. 10013. 643 × 467 mm (beskåret).

Fig. 20: Frise af Schaten i den også på fig. 6 afbildede ligprædiken, i klummeoverskrifterne stavet Beseufzete Nichtigkeit. Friserne synes fremstillet til bogen, men passer ikke til klummen, selv når der er randnoter.

Fig. 21: Schatens stik til den 1685 trykte ligprædiken over Sophie Charlotte Weigbers. W. 12743. 254 × 203 mm (beskåret). Se s. 88, 103 og fig. 22.

Fig. 22: Stik af Chomont Boudan i den også på fig. 21 afbildede, halvfjerdehundrede sider store ligprædiken over den 13-årige Sophie Charlotte Weigbers. 245 × 202 mm (beskåret).

Fig. 23: Usigneret lærlinge- eller diletantarbejde til den 1691 trykte ligprædiken over oden-seborgmesteren Jens Erichsen. Gengives for at modificere det indtryk, man gennem de andre illustrationer får af ligprædikentikkens niveau. W. 2887. 290 × 197 mm (beskåret).

Fig. 24: Af de side 105 omtalte illustrationer til Christian Gyldenløves ligprædiken vises her et stykke af planchen med sørgeprocessionen på vej over Kongens Nytorv. Udsnittet svarer til nr. 3 af de fire plader, planchen består af. Højde 395 mm.

En Predicken/
Om Christ-
 ne Menneſtis Mandelige
 Strid oc Seieruinding / ved
 Troen oc en god Sam-
 uittighed.

Predicket / vdi Erlige /
 velbyrdige oc salige Otte Ruds
 begraaffuelse / 18. Julij.
 1 5 7 1
 aff
 Niels Hemmingsøn D.

Apocalip. 2.
 Den som offueruinder / vil ieg
 giffue at aede aff Liffens træ.

ITINERARIUM PIORUM
 Guds-Børns Rey-
 se Bog/
 Vddraget oc Forrestillet aff
 Prophatens Eliaze 57. Cap. v. 1. 2.
 Der den
 Erla oc Velb: Jæxue nu G: hos Gud
Fru Lutte Hoogh
 S: Niels Krags til Trukholm
 Hendis Adelig Lij oc Legeme
 blef den 22. Janv. 1661. udi Viborg Dom-
 Kirke med Christelige Ceremonier
 Vdi oc ved Kornemnie oc Adelige Per-
 soners Præsenz, Hæderlige / Høylærde
 oc Ansælige Høit:is Freqvens /
 Nedsat.
 Samme Tid ved Guds bystand fortaled
 aff
 Villah Nilsøn / Guds Tæntre til Vd-
 byneider oc Kalberlig Sogner.
 Dientet i Kiøbenhavn af Christen Jensen W.
 Universitets Waarneder Aar 1661.

uer lyst til at Vandre hjem / oc
 at være hos Christum.

Derfaare kaldis Guds Børns
 Dødekøn / *Vmbra mortis*, det er Dø-
 dens Skugge / oc er det icke Vnder-
 at det trostis aff denne tancke om Dø-
 den / naar de der haff begrundet det
 mangfoldigt gaffin / som dennem aff
 Døden tilkommer / huilket i de effter-
 søgende Stycker bliffuer ydermere
 forklarit.

II.

Om Guds vilie oc forsiun.

Dr det andit / haffue i at betenck
 Guds gode vilie oc forsiun. Thi
 at wi Christne oc Guds Børn haff
 ue den spnderlig Trost oc husuallese
 at intet vederfaris oss vden Guds
 gode vilie oc forsiun / oc derfaar døer
 der heller ingen aff oss / vden Guds
 vilie oc forsiun.

Christus siger self / Kiøber mand
 icke

icke tho Spurrer for en pænning
 Alligenel falder der ingen aff
 denem paa Jorden / vden eders
 Fader. Nu ere oc alle eders
 Hoffuit Haar talde. Frycter
 eder derfaare icke. I ere bedre
 end mange Spurre. (Matth:
 10.) I Haar aff eders hoffuit
 skal icke forkomnis. (Luc: 21.)
 Moses siger i sin v. Bogs xxx.
 Cap: HÆRREN er vort
 Liff / oc vor longe Alder.
 Sancte Pouel siger i Apostlers
 gierningers xvij. Cap: Vi leffue /
 roris oc ere i hamnem.
 David siger i den xxij. Psalme.
 Min tid staar i dine Hænder.
 De i den xxij. Psalme. HÆR-
 REN lær mig dog / at det skal
 G v saa

Gode Guds Børns
 Fortroelighed til **SD**,
 Taknemmelighed mod **SD**,
 og
 Salighed hos **SD**,

Betragter i Anledning

af
 Pfal. CXVIII. V. 17. 18. 19. 20.

forklarede efter Begiering

Da hvad der kunde doe

Af Den fordum Høj-Velbaarne nu Salige Erue

Erue **B**IRGITTE

SCHEEL

til Egholm, Holmegaard og Gaunøe,

Den fordum Høj-Velbaarne nu Salige Herres

Sr: OTTO KRABBE

til Holmegaard og Egholm, Ridder, Deres Kongl:

Majestis: Højbetroede Gehejme-Erats-og Justitz-Raad,

Erstis Befalnings-Mand over Siellands Stift, og

Amtmænd over Roeskilde, Tryggevelde og Wordingborg Amter,

Sands EXCELLENCES

Højst-Elfeligste Enke-Erue

Blev den 15 Martij 1737 nedsat i Hendes Salige Herres og

Hendes Sove-Cammer udi Roeskilde Dom-Kirke)

af
 CHRISTEN WILLUMSÖN WORM.

Efter Begiering formeeret og til Trykkn befordret.

RJWBENHJWBT, Erst hos Orde Lynow, Kongl: Univ: Bogtr:, boende paa Bandfonsten.

Dydens Udødelighed
 bevist
 af mange velfortiente Taare
 over
 Den i Livet
 Høiædle og Velbaarne Herre
 H E N N
Gerhard de Lichtenberg
 Hans Kongelige Majestets værdige Etatsraad
 Herre til Stamme-Huset Bidstrup, Serridslev-
 Gaard &c.
 Ved
den Saliges Grav
 u d ø s t e
 og siden
 til et efterfølgeligt Exempel
 samlede og udgivne
 ved
Mauris Frydensberg.

Sorøe, 1765.

Trykt hos Jonas Lindgren, det Kibdetlige Akademies Bogtrykker.

Grosser Herr Stand und Staat.

Ich kan auch diesen nirgends rangiren, als in der endlichen Eitelkeit. Es hat weiland von ihnen geheissen/ und wird noch künfftig von ihnen gesagt werden. Hic Troja fuit! Transire fecit Samaria Regem suum, quasi Spumam, super faciem aquæ & defecerunt in Vanitate dies eorum. (145.) Ich habe wohl gesagt ihr seid

augurando, augurabitur in eo. LXX. αὐλὸς ὃ ἀναγομῶν ἐπινοήσαντες ἐν αὐτῶ.
Anglica versio. Is not this it, in which my Lord drinketh, and whereby indeed he divineth?

Galica Maresii. N'est ce pas? celui la auquel boit mon Seigneur, de duquel pour certain il devinere?

Belgica, ende daer hy by leckerlick waernemen sal?

Italica Diodati, Hor' egli ha del tutto indovinato chi l'ha presa.

Hispanica, Y en q̄ luele a divinar?

Saxonia antiqua, In dem p̄sicht he to wiffende.

Lutherus. Ist es nicht das / da mein Herr auß trinet / und damit er weissaget?

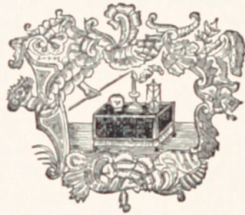
Sunt qui nescio cuius augurii & divinationis illicitæ hinc Iosephum infimulent? At non credibile eum, quantumvis inter idololatrias agentem, superstitionibus Ethnicorum implicatum fuisse; cum istiusmodi auguria, Lege Divina, cuius ille tenacissimus erat, omninò prohibita. *Deut. XIX. 20. Levit. XIX. 26. II. Reg. XIII. 24.* quomodo ergò abominationibus istis communicare potuisset? *R. Kimchi* scribit, Iosephum execrabili augurum scientia imbutum non fuisse, sed Augures, ut de amisso Scypho certus fieret, consuluisse; Sed qui sanctus iste Vir, sine gravi scelere ad augures confugere potuisset? Nec probabile est, quod volunt alii, vel dispensatorem Iosephi fuisse mentium, vel saltem putasse, Iosephum utpote quem omnes Ægyptii in rerum futurarum prædictione excellere noverant, cognitionem istam per auguria, Dæmonumq; consultationem habuisse, atq; hoc Scypho, tanquam instrumento usum esse, præsertim cum modus iste apud Ægyptios receptus esset; repugnat enim hoc v. 4. ubi iussu Iosephi ista facta perhibentur. *Vallesius Philolog. S. c. 30. p. 191.* ait, Iosephus putabatur ab Ægyptiis augurari in Scypho; p̄se, ut se magis dissimularet apud fratres, ad opinionem Ægyptiorum interrogavit: An ignoratis, quod non sit similis mei in augurando; Periculose autem tales dissimulationes viro optimo non affingendæ. *Julius Serenus l. 3. de Fato c. 18.* asserit, Assyrios, Chaldæos & Ægyptios, pelves aquis replere solitos fuisse, in quibus argenteas laminas, lapidesq; pretiosos. certis characteribus signatos posuerint. & verbis quibusdam pronuntiatis, Dæmonem accersiverint, qui vocem instar fibili in aquis ediderit, responsa reddens de iis, quorum postulatus erat. Ceterum dubium non est; Iosephum, ex revelatione Dei, futura prædicere potuisse; num autem hoc factum, de tali Divinatione exponi possit, meritò dubitamus; cum divinationis miraculum non temerè in Iosepho multiplicandum; nec ulla divinatione hic opus fuerit. Maneat ergo; Iosephum, Scypho suo, non divinare, sed scrutari, tentare, explorare & experiri voluisse, quo animo essent fratres suis: sicut enim formale vocis tantisper urgendum est, quantisper evidentia Textus non exigit, ad certum materiale simul condescendere, formam ἡ ψῆ in cognitione experimentalis, qua profundæ & abditæ res explorandæ vel penetrandæ sunt consistere, dubium non est. Neq; enim semper augurandi propriè aut divinandi significationem, hæc vox habet, sed & de modo licitè quicquam explorandi usurpatur. *Genes. XXX. 27. Conf. Schindlerum in R. ψῆ,* cuius hæc Glossa est; Dominus meus, cum veniunt in domum ejus multi, homines, quos non novit, solet eos hoc Scypho probare, an fideles sint, an fures; quò spectat Adagium illud Hebræorum, quod vulgò *R. Eleazari* tribuitur: *בבית בכוס בכעס* In loculo, poculo & irà, cognoscitur hominis animus. Nec est, quod alique, n̄ moretur v. 15. Iosephum ipsum ad fratres; *Was ein solcher Mann/ als ich bin/ nicht errathen könnte?* Sensus enim literalis simplex est. Annon vel hoc assequimini, quod viri Magnates, aularum Regiarum Antistites, perspicaci admodum sagacitate inquirere soleant, in animos eorum, qui adventant ceu apud quos non semel sceleris vestigia deprehensa; *Meinet ihr/ ich sehe oben hin/ wan ein frembder zu meines Königs Hoff komt; und solte nicht auch seine Stirn, und sein Herz prufen?*

44

✽   ✽   ✽

Kjærlighed, og lad vor Troes Lampe altid være brændende, at
 naar du kommer enten ved Dag eller Nat at falde søvndraa, vi
 da maas være reede at gaae dig i Møde, ved en salig Døed at
 udgaae fra Tiden og dens Skindighed, og at indgaae til de
 evige Lysets Døeliger, hvor du Gætte, skal være os til et
 evigt Lys, og vore Gørrige Døge skal have en Løde.
 Amen.

Echo

E H O
 af
 den Klage - Tale,

sem blev holdt
 i Simbreernes Tempel

den 23de Januarii 1773.

DELINEATIO CONCIONIS CIRCA EXEQVIAS

Viri Honestissimi & Spectatissimi, MARCI LAURENTII, habitæ, supra Textum, P. sal. 3, 8, 2, 2, 3.

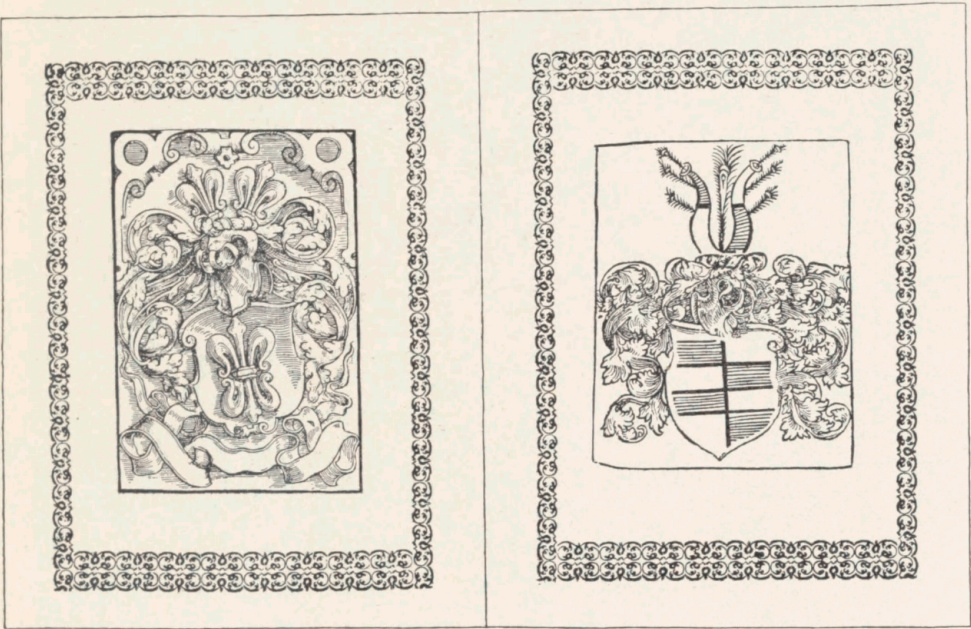
- quæ continent
- I. Exordium à sepultura Abneri desumptum, 2. *Sam. 3, 31*, ubi
- II. Propositionem, quæ monstrat petitionem Davidis
- III. Narrationem ubi defuncti
- IV. Confirmationem partis
- Posterioris, de impetrato bono, ubi occurrunt
- V. Conclusionem, quæ consistat
1. Luctus, qui demonstratur
2. Luctus remedium: Abner enim non mortuus est inftar farui.
3. Applicatio ad præsentem pie defunctum, ubi itidem causæ
1. In scindendis, juxta temporis consuetudinem, vestibus.
2. In induendis faccis.
1. Ad luctum incitantes.
2. A luctu revocantes, ut qui prudenter vixit, placide obiit recordatus inprimis auri hujusce dicti, quod pro Textu ea propter explicandum selegit.
1. Ingressus in Vitam, qui honorabilis.
2. Progressus in Vita, qui laudabilis.
3. Egressus e Vita, qui peroptabilis.
- Non sancti demortui, qui nos nesciunt, *Esa. 64, 10.*
- Non homines, qui nihil sunt, *Psal. 62, 10.*
1. Qvis invocatur
2. Qvis invocetur
3. Qvomodo, in Fide
4. Quid, ne deferatur, quod malum omnium, quæ dici possunt, malorum maximum, ut cruciatus meret & verè infernalis dici mereatur, habet tamen gradus suos, quippe deserti dicantur à Deo homines
1. David servus Domini, *Psal. 116, 16.*
2. Omnes Christiani, qui eidem (Patre creati, *Eph. 2, 10.* Domino inservire tenentur, Filio reparati, *Luc. 1, 74, 75.* ad illud sc: à Deo (Spiritu Sancto vocati, *1. Pet. 1, 14, 15.* Sine qua Deo nullus placet, *Ebr. 11, 6* & nulli Deus. Per quam nos Deo, Deusque nobis perplacet, ita quidem, ut mansionem apud nos facere non dedignetur, *Job. 14, 23.*
1. Corporaliter, per tolerabilem auxilii sub cruce dilationem. *Psal. 13, 2, 3. Ec.*
2. Spiritualiter, per lamentabilem gratiæ salutiferæ subtractionem, *Rom. 1, 14, 28.*
3. Æternaliter, per intolerabilem Gloriæ immarcescibilis ablationem, *Matth. 25, 41.*
2. Defenda Dei discessio, ubi Remotionem intelligitur
1. Petitionis impulsiva, in vocibus, salus mea, ubi
2. Petitio ipsa, ut scilicet auxilietur ipsi Dominus, quod nos cum ipso unanimiter petamus, idque propter
3. Petitionis modus in voce, FESTINA, quod pro dicit Psalmista
1. Summam auxilii dignitatem, *Esa. 41, 12. & 43, 1, 2, 3.* ut qui solus opem ferre valet, adversus
2. Firmam auxilii veritatem, quæ liberat enim ab ærumnis
1. Summam auxilii dignitatem, *Esa. 43, 25.*
2. Mortem, *Psal. 68, 21.*
3. Omnes miseras, *Pf. 34, 18.*
1. Corporaliter & temporaliter, ubi concludibile, *Psal. 30, 6, 12.*
2. Spiritualiter & æternaliter, *Job. 16, 22.*
1. Summam auxilii dignitatem, *Esa. 41, 12. & 43, 1, 2, 3.* ut qui solus opem ferre valet, adversus
2. Firmam auxilii veritatem, quæ liberat enim ab ærumnis
1. Non infidelitatem, *Psal. 31, 8.*
2. Sed infirmitatem, quippe cujus vires non lapidæ, nec caro ænea
3. Cum fuerint ipsi
1. David.
2. Defunctus noster, qui Deum non deseruit, nec à Deo desertus
1. Puer.
2. Juvenis.
3. Vir.
4. Senex.
5. Infirmus.
6. Moribundus.
1. A dextris, transgressiones aggravantes, *Pf. 38, 5.*
2. A sinistris, afflictiones increpantes, *Pf. 38, 8 & 40, 13.*
3. A fronte, hostes insidiantes, *Pf. 35, 7.*
4. A tergo, hostes insectantes, *Pf. 71, 10, 11.*
5. Extrorsum, amici & cognati infidi, *Pf. 69, 9.*
6. Introrsum, cor tabescens & languidum, *Pf. 40, 13.*
2. Votò.

IOHAN FRIIS TIL HESSELAGER.

Vodebusef.	Vlsland.	Gudenstiern	Gudenstierns Huitfeldt.	Fris.	Trolle.	Bild.	
		<p>Erlig og Velbiurdig Erues. salige Fru Jytte Gudenstiern Hendis seplen Aner, baade paa Hendis Fæderne oc Moderne Side. etc</p>					
Bille.	Bille.					Brockenhu.	Blaar.
Trolle.	Gudenstiern.					Wisfeld.	Sclaffue.
Bamer.	Sctinetel.					Knober.	Wisfeld.
Rosenpar.	Moltrickel.					Sctinetel.	Thodi.
Lnger.	Griller.	Thott.	Bielke.	Rulerthorn.	Walckendrup.	Bild.	Bloske.

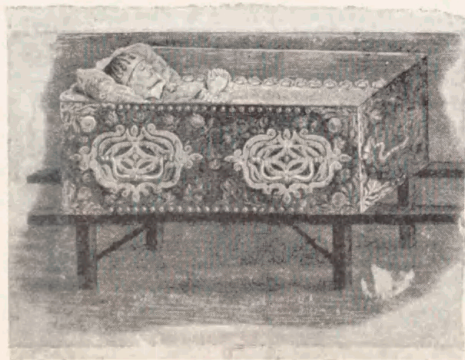
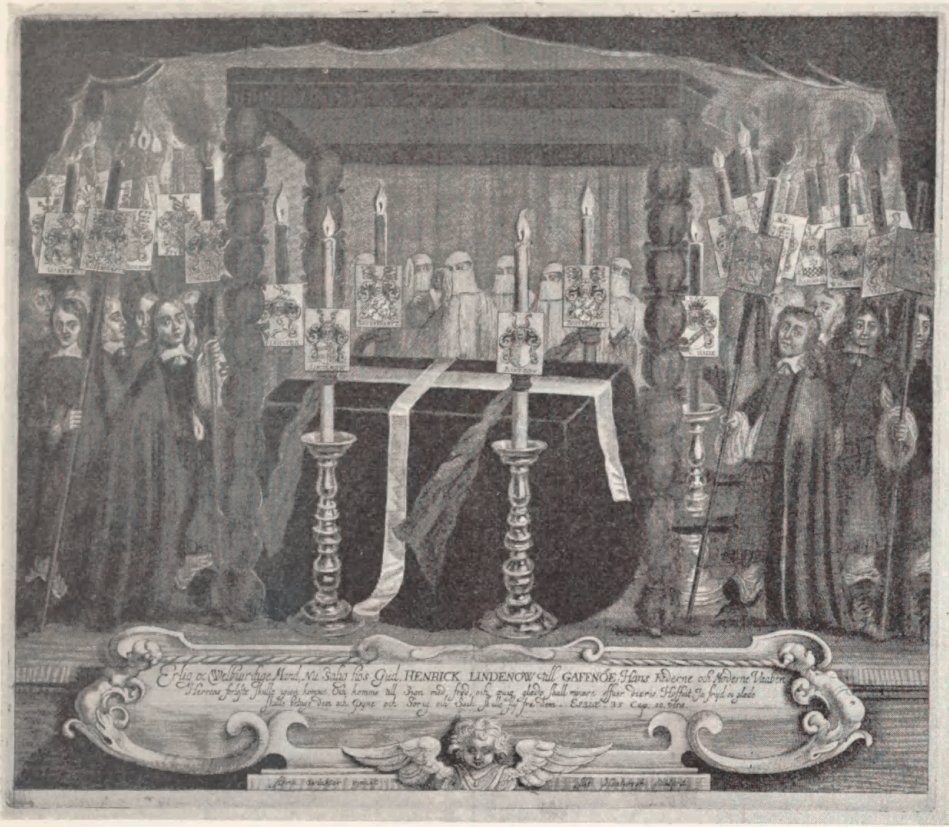

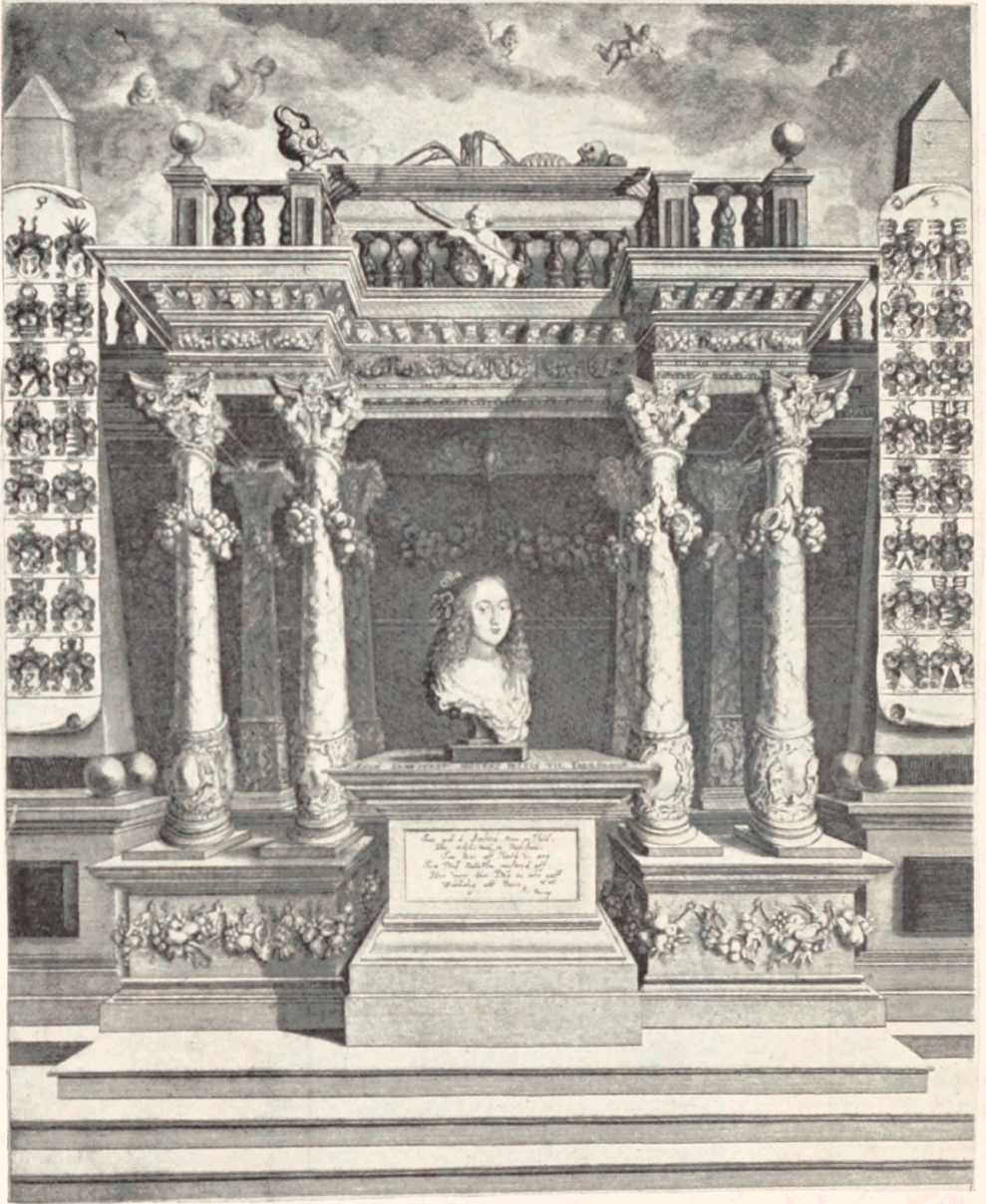

M. DANIEL PFEIFFIUS

*In Regia Acad. Hafniensi Theologiae Professor.
Et Ecclesiae Germanicae pastor primarius.*

Ab. Hæder. Del. sculp.

NICOLAUS ROSENKRANTZ

STOUWGUARDIA, HOLBECIGARDIA ET ALSTEIM DOMINUS HÆREDITARIUS EQVES SACRÆ REG. MAJESTATIS
 DANIAE ET NORVEGIAE LEGATUS IN EXERCITU GENERALIS PRÆTORIAE LEGIONIS PEDESTRIUS TRIBUNUS
 IN COLLEGIO BELLICO ASSessor. ET METROPOLITANÆ URBS HAYNSIENSIS PRÆFECTUS MILITARIS.

Wie nun ihr Leib mit feinen stolzen Federn prangete; so warff auch ihr Herz keinen größern Schatten/ als es in sich war. So liebte sie die Demuth/ als ein Tugend/ die der Uhrheber unserer Seeligkeit/ seinen Gläubigen an sich selbst abgebildet/ und durch seine Mund-böthen/ als das beste Kleid anbefehlen lassen.

Kurz! die Gott-seeligkeit war ihre Krone; die Keuschheit ihr Kleid; die geschickte Klugheit ihr Gurt; alle übrige Weibliche Tugenden ihr Schmuck. Sie gleichete sich den Violeu die zwar auff niedrigen Staudlein wachsen/ aber den angenehmsten Geruch geben.

Der

